

AZ A BAJ A KRITIKÁVAL

Billy Collins: Az a baj a költészettel

Eredetileg Billy Collins kötetéről terveztem kritikát írni, az lett volna a címe – rájátszva a *Júliusi horgászás a Susquehannán* című vers egy mondatára („megpróbálom előállítani / a Susquehannán való horgászás érzését” – 68.), hogy *Megpróbálom előállítani a Billy Collins-olvasás érzését*. Ám végül úgy jártam, hogy a kötet kapcsán felmerült gondolataimat voltam kénytelen megosztani ebben az írásban. Ad notam: „az a baj a költészettel, / hogy még több vers megírására ösztökél, / hogy még több guppy zsúfolódjon az akváriumba, / hogy még több kisnyúl ugrabugráljon ki / az anyja hasából a harmatos fűre” (*Az a baj a költészettel*, 174.).

Hiszen mit is mondhatnék arról a majdnem másfél száz verset tartalmazó Billy Collins-kötetről, amely nemrég, 2020 őszén Kórizs Imre válogatásában és fordításában, a Jelenkor Kiadó gondozásában olvashatóvá vált? Március eleje óta egyre inkább nyomaszt ez a kérdés. Elmondhatnám a kiadványról, hogy több tucat figyelemre méltó verset tartalmazó reprezentatív válogatás, hogy Kórizs kiváló munkát végez fordítóként, és azt is: nagyszerű fejlemény, hogy az élő amerikai költészet talán legnépszerűbb költője ilyen gazdag válogatásban válik magyarul olvashatóvá.¹

Vagy tűvé tehetném az életművet néhány írás után, amit hiányolhatnék a válogatásból, vagy legalábbis a lefordított versek közül némelyikre mondhatnám, hogy redundáns, nem tesz hozzá annyit a Collinsról kialakuló képünkhöz, mint a karakteresebb versek. Felhívhatnám a figyelmet a fordítás egynémely vélt és valós hibájára: néhány szóválasz-

¹ Ennek kapcsán csábító lenne belefolyni abba a vitába, amely az utóbbi hónapokban sokunk kedélyét borzolta, és ami beszivárgott a kötetről szóló gondolataim közé is: az Amanda Gorman verseinek fordítása kapcsán felmerült vitára és a „profilozásra” (vagyis a fordító társadalmi háttérét vizsgáló-figyelembe vevő ambivalens gyakorlatra) gondolok. (Ha valaki nem lenne tisztában a helyzettel, annak ajánlom figyelmébe Nádori Lidia áttekintő írását: *Kinek adsz esélyt?*, *Revizor*, 2021. március 14.) Ám mivel nagyon eltérnek a tárgyamtól, ebbe a rövid lábjegyzetbe számúztam e gondolataimat.

Úgy tűnhet, Collins és Kórizs zsák és foltja: (felső)középosztálybeli fehér férfi értelmiségiek. De, egyrészt: valóban ugyanaz a társadalmi státusa egy New York-i és egy újpesti költőnek, egyetemi tanárnak? Másrészt: ha azt gondoljuk, a társadalmi esélyegyenlőség fontos ugyan, de mégsem a társadalmi háttér hasonlósága a legfontosabb tényező egy szerző és egy fordító egymásra találásában, nézzük meg Kórizs saját verseit, mindenekelőtt *A másik pikkubi* című kötetben közöltek, s győződjünk meg arról költői tudása, poétikája, ízlése révén, hogy Kórizs miért kiválóan alkalmas a Collins-fordításra.

Fordította Kórizs Imre
Jelenkor Kiadó
Budapest, 2020
316 oldal, 2999 Ft

tási dilemma mellett például arra a fordításelméleti következetlenségre, hogy a versekben megidézett dalcímek többnyire angolul szerepelnek, de olykor Kőrizz, talán a szöveg koherenciája érdekében, mégis úgy dönt, hogy magyarra fordítja a dalcímet.² Vagy a kiadvány gondozottsága kapcsán megemlíthetném néhány apróbb helyesírási lapszus vagy az évekkel korábbi szövegváltozatok átdolgozásából adódó hibák mellett,³ hogy a 65. oldal *Visszamegyek a házba egy könyvért* című verse nem az új, 66. oldal tetején kezdődik, hanem összefolyik a megelőző vers végével, ami ritka, szarvas szerkesztői-korrektori hiba. Sőt mindezen túl hangot adhatnék abbéli meggyőződésemnek, hogy bár nagyszerű hír Collins magyar kiadása, nem biztos, hogy éppen ő hiányzott leginkább a magyarra fordított-fordítandó amerikai költők palettájáról – s bennfenteskedve névsort kanyaríthatnék ide: Maya Angelou, Robert Bly, Gwendolyn Brooks, Rita Dove, Louise Glück, Jorie Graham, Barbara Guest, Donald Hall, Joy Harjo, Kenneth Koch, W. S. Merwin, Sharon Olds, George Oppen, Claudia Rankine, Adrienne Rich, James Schuyler, Anne Sexton, Charles Simic, Mark Strand, Dean Young stb. A felsorolt költők kanonikus pozíciója éppen vitán felüli, mint Collinsé, ugyanakkor némelyikük írásainak ökológiai vagy feminista, vagy kisebbségi politikuma akár aktuálisnak is mondható.

*

Amikor olvasni kezdtem Collins kötetét, az első gondolatom az volt, hogy bár az elmúlt években sokan sokszor nyilatkoztunk úgy, hogy a világlíra fordításában igencsak szegényes a magyar könyvpiac – 2020-ban éppen emiatt mégsem panaszkodhattunk. Relative nagyszámú versfordítás látott napvilágot tavaly, s talán nem is mindről szereztem tudomást. Szlovákból Michal Habaj: *Michal Habaj* (fordította Merva Attila), az oroszul író lett Szemjon Hanyintól a *Lebegve* (fordította Kis Orsolya), a román Alexandru Mușinătól a *Macska-e a cicá?* (fordította Szonda Szabolcs). Két norvég: Tor Ulven: *Türelem*; Steinar Opstad: *Az elégett naplóból* (mindkettőt fordította Vajna Ádám). Két amerikai klasszikus: Frank O'Hara: *Töprengések vészhelyzetben* (fordította Gerevich András, Krusovszky Dénes); John Ashbery: *Önarckép konvex tükörben* (fordította Krusovszky Dénes, Lanczkor Gábor és jómagam). Ebből a mezőnyből emelkedik ki a (majdnem) teljes életműből válogató terjedelmes Billy Collins-kötet, az *Az a baj a költészettel*.

Kiemelkedik és kilóg, ugyanis ritka idehaza, hogy a teljes életművet átfogó válogatások jelenjenek meg költőktől. Az „utóbbi időből” a 2009-es Zbigniew Herbert-, illetve a 2010-es Seamus Heaney-gyűjtemény jut eszembe (valamint 2012-ből megemlíthető még egy sajnálatosan gyenge próbálkozás Gottfried Benn újrafordítására), illetve 2018-ban megjelent egy monstre Fernando Pessoa-kötet is. Hogy az elmúlt bő évtizedben csupán három (és fél) életműválogatás jelent meg, annak a fordítástámogatási rendszer az oka.

² Például: „a festő bejön kávéért, / és azt mondja, mennyire tetszik neki ez a lassú dal, / a »You Don't Know What Love Is« (1991. június 4., kedd – 46.) és ezzel szemben már a verscímiben: *Petrezselymet aprítok az Art Blakey-féle „Három vak egér” hallgatása közben* (74.). Hasonló probléma merül fel a *Vers az angol nyelvi kihalása utáni első nemzedék tagjaihoz* című írásban: „Az angolt közölünk annyi mindenki / érezte az egyetlen igaz eszközhöz a világ leírására, / mintha a valóság maga lett volna angol, / és Ádám és Éva a kertben angolul beszélt volna, / olyan szavakkal, mint *snake, apple* és *perdition*. // Jó, vannak más szavak is a dolgokra, / de mi lehetne jobb, mint a *boat, / pool, swallow* (a főnév és az ige is), / *statuette, tractor, squiggly, surf* és *underbelly*?” (300.)

³ Például az *Egy Szung-kori versantológiát lapozgatva csodálattal olvasom a kínai költők hosszú és kristálytisztá címeit* című vers egy mondata a *Jelenkor* 2014. májusi lapszámában úgy szól: „»Sétáltam egyet egy nyári reggelen / a madárdalban egy vízesés felé.«”. A kötetben betűhibával ez áll: „»Sétált tettem egy nyári hajnalon / a madárdalban egy vízesés felé.«” (102.). Értelemszerűen a „sétált tettem” alak lenne helyes – bár szerintem ez eléggé kimódolt megfogalmazás, amivel szemben a „sétáltam egyet” természetesebben cseng.

Ezeket a köteteket alighanem a forrásországból támogatták, tehát részben vagy egészben a lengyelek, az írek, a németek és a portugálok (anyagi) segítségével készültek. Az EU-s pályázatokon csak külföldön megjelent kötetek teljes fordítására lehet pályázni (vagy a bürokratikus terhek miatt ez vált kiadói gyakorlattá), s ez jóformán kizárja, hogy a célországbeli kiadó vagy fordító válogasson, de általában nem kedvez a forrásország válogatásköteteinek sem a terjedelmük miatt, sem amiatt, mert garantálható, hogy a válogatás néhány versét nem érdemes magyarra fordítani, mert nem működnének, míg más darabok pedig hiányoznak belőle. Így a szerkesztők inkább az egyes köteteket preferálják, mivel azok esetében kisebb verskorpusszal és kompaktabb kötetkompozícióval (és lehetőleg egyetlen fordítóval) kell dolgozni. (Egyébként annak is bürokratikus okai vannak, hogy az egyes nyelvterületek kurrens szerzőit bemutató antológiák szinte teljesen eltűntek a piacról: ezeknél több szerző több művének jogait kellene megszerezni versenként, s azokat több fordítóval lefordíttatni – irgalmatlan papírmunka, amit ráadásul a közmondásosan eladhatatlan költészet nem térít meg.)

E felvezető után talán érthető, miért fehér holló Billy Collins magyar gyűjteménye, melyet a fordító, Kőríz Imre válogatott. Igaz, a fordítástámogatás szabályai aligha kötötték a kezét – az USA ugyanis nem szubvencionálja irodalma fordítását. Valószínűleg a magyar kiadó szándéka kellett ahhoz, hogy Kőríz ennyire szabad kezet kaphasson. Am hogy ez mennyire nem magától értetődő, s hogy Collins költészete bizonyos tekintetben *kivételes*, azt az is mutatja, hogy a Jelenkor Kiadó, melynek missziónyilatkozatában szerepel „a késő modern és kortárs világirodalom értékeinek közvetítése”, a világ minden tájáról fordított körülbelül hetven-nyolcvan regénye mellett jelenleg mindössze két világlírai művet kínál a Collins-köteten kívül: John Milntontól a *Visszanyert paradicsom* kétnyelvű kiadását, valamint a cseh Petr Hruška kötetét 2016-ból. Utóbbit tudtommal még Csordás Gábor fogadta el, mielőtt 2015-ben eladta volna a kiadót. A Hruška-kötet egyébként a Fiala Írók Szövetségének „Horizontok” elnevezésű világirodalmi sorozatában jelent meg, amely 2015 és 2017 között tíz kötetet hozott ki a Jelenkor társkiadásával – köztük egyébként a Nobel-díjas ír Seamus Heaney *Élőlánc* című utolsó kötetét is, amely mára jóformán beszerzhetetlen, a FISZ sorozatát pedig azóta a Kalligram fogadta be. Egykor *ugyanaz* a Jelenkor egy-egy terjedelmes horvát és cseh-morva antológia mellett többek között Wisława Szymborska, Jozsif Brodzskij, Ingeborg Bachmann, Edvard Kocbek, Joachim Sartorius, Kajetan Kovič, Michael Donhauser és Aleš Debeljak verseinek kiadója volt.

*

Szóval azon tűnődöm, mit is kellene elmondanom Collins költészetéről. Mindennél fontosabb, hogy humoros. Azt hiszem, az összes költői eszköze a humorosság elérését szolgálja: a banalitással határos közérthetőség,⁴ az ön- és metarefleksivitás (vagyis az, hogy a versekbe gyakran beleíródik a versírás folyamata; vagy a költemény a költészetről szóló metabeszéddé, nemegyszer ironikus-cinikus ars poeticává válik; vagy hogy a lírai énről szinte mindig tudjuk, hogy költő), a szokatlan és költőietlen, de hétköznapi ismerős és

⁴ A magyar könyvbemutatón (amelyen Collinst és Kőrízst Závada Péter kérdezte angolul – megtekinthető felirattal a Margó Fesztivál Facebook-oldalán) mondja Collins, hogy „Azt szoktam a diákjaimnak is kihangsúlyozni, hogy nem az önkifejezés a lényeg, hanem az, hogy az olvasónak készítenek valamit. Tehát készítenek valamit, amit aztán az olvasó kezébe adnak”. Ugyanakkor ez a provokatív és megkérdőjelezhető ars poeticus színezetű tanács (amely szerintem ebben a formájában túlmegy a költészet technicista demisztifikálásán és már-már szórakoztatóipari árucikként gondolja el azt) más megvilágításba helyezi az USA legnépszerűbb költőjének művészetét – hiszen e program szerint a (jó) költészet úgy *fogyasztható*, hogy azért az olvasónak nem (különösebben) kell megoldoznia.

könnyen átélhető versszituációk, valamint a váratlan képzettársítások (vagyis általában véve az olvasó szolid meghökkentésének avantgárd eredetű, de jócskán finomított gesztusa).⁵ Utószavában Kőrizs Imre mindezt abból eredezteti, hogy Collins költői nyelvét a társalgás, a csevegés nyelvével rokonítja – ráadásul azt a gesztust is megteszi az olvasó felé, hogy magyar kontextusba igyekszik helyezni: eszünkbe juthat ugyan, de valójában nem hasonlít az „elemi erővel fecsegő” Tandorihoz, mondja, viszont az „irodalmi író” Kosztolányihoz kicsit igen, és nagyon hasonlít a szinte teljesen ismeretlen, zseniális Vándor Lajoshoz.⁶

Ennek kapcsán két dolog: (1) nem lett volna elegáns Kőrizs tollából, de én elmondhatom, hogy Collins hasonlít még a költő Karinthy Frigyeshez is, akinek legújabb és legteljesebb gyűjteményét Kőrizs rendezte sajtó alá. Valamint, mint arra már utaltam feljebb, hasonlít Kőrizs saját költészetéhez is (pontosabban Kőrizs hasonlít a második kötetében Karinthyra és Collinsra). S meglelíthetem még Keresztesi József újabb verseit: mindekelőtt azokat a szabadverseket, melyekben távolabb lép a sanzonos-dalszöveges, illetve a nonszensz költészet – számára gyakran alaptáborként szolgáló – hagyományától. (2) A Vándor Lajos-párhuzam, bármennyire is találó és ebben az új összefüggésben szinte egzotikusan érdekes, magyarázat nélkül hagyva az utószó egy fontos hiányosságára irányítja rá a figyelmet: egy szót sem kapunk arról, hogy milyen költészeti hagyományba illeszkedik Collins lírája. Jóllehet a szürrealizmus jó hívószó lenne, hiszen a megrendítően rövid életű Vándort (1913–1945) tekinthetnénk a magyarul alig létezett szürrealizmus méltatlanul elfeledett képviselőjének. Igaz, az avantgárdtól idegenkedő közoktatásban szocializálódott laikus olvasót talán eltántorítaná ez a címke. Ezzel szemben viszont megtudjuk az utószóból, hogy Collins abban az online mesterkurzus-sorozatban tanít versírást, amelyben „Aaron Sorkin tanít forgatókönyvet írni, Samuel L. Jackson és Helen Mirren játszani, Annie Leibovitz fényképezni, Kaszparov sakkozni és Santana gitározni” [307.]. Míg ez sokak számára a minőség garanciáját jelentheti, én valamivel több értelmezői, illetve irodalomtörténeti kontextualizáló gesztust vártam volna attól az utószótól, amely ugyanakkor nem mulasztja el felhívni a figyelmet arra, milyen csekély számú a Collins költészetével foglalkozó magyar szakirodalom.

*

Billy Collinsszal kapcsolatban persze értsük jól a szürrealizmus fogalmát. Itt már nem a huszadik század első felének egyik avantgárd izmusáról van szó valójában, hanem annak a kanonizálódott-domesztikált változatáról. Már nem igazán beszélhetünk (politikai) kiábrándultságról, sem a történelmi helyzetre adott nyelvi reakcióról, hanem olyan művészeti-irodalmi hagyományról, poétikáról, ami elsősorban a hétköznapok, a banalitások könnyű abszurdját képes plasztikusan újraakerezni, visszafogott kritika alá vonni, hatóköre pedig inkább individuális-egzisztenciális, semmint kollektív. Ez a fajta (poszt- vagy neo)szürrea-

⁵ Collins humoráról és költői eszközeiről részletesen ír Balajthy Ágnes: *Vízisíelni a vers felszínén, 1749*, 2021. január 23. Ugyanitt olvasható az a plasztikus megfigyelés a fordításról, miszerint „Kőrizs Imre sosem a versbeszédben fel-felbukkanó szlengkifejezések egyenkénti fordítására törekszik, hanem arra, hogy a nyelvi csiszoltság és a normaszegés alakzatai ugyanazt a stílári összhatást keltsék egy-egy versegységben belül, mint az eredetiben; remek arányérzékkel ülteti át magyarra a Collins-líra írott és beszélt nyelv, távolságtartás és bensőségesség határán egyensúlyozó megszólalásmódját”.

⁶ *Egy költő élt itt közöttetek* című gyűjteményes kötete (Maecenas, Bp., 1989) elérhető az interneten. Érdemes elolvasni, belenézni. Egészen elképesztő, hogy egy ilyen formátumú költő jóformán teljesen kihullott a (szakmai) köztudatból.

lizmus a nyugati irodalmak költői köznyelvét elég látványosan meghatározza a mai napig.⁷ Az efféle szürrealizmus az egyik legnagyobb hatású amerikai költészeti irányzatnak, a New York-i iskolának is sajátja – a magyar könyvbemutatón Závada Péter kérdésére, hogy kik voltak rá hatással, Collins az angol Philip Larkin mellett Ron Padgettét és Kenneth Kochot említi. A New York-i iskola két emblemikus alakja John Ashbery és Frank O'Hara volt, ám Koch James Schuyler és Barbara Guest társaságában szintén prominense az első generációnak. Sőt, Kochnak a Columbia Egyetem népszerű oktatójaként abban is szerepe volt, hogy költői irányzatuk valóban többgenerációs iskolává nője ki magát: tanítványa volt Jim Jarmusch és Ron Padgett is, akinek a verseivel például éppen Jarmusch *Paterson* című filmjében találkozhatunk, de az se véletlen, hogy alakja Ashbery mellett felbukkan annak a Ben Lernernek az autofikciós regényében, a *The Topeka Schoolban*,⁸ akit tekinthetünk akár a New York-i iskola harmadgenerációjához tartozó alkotónak is.

Mivel magyarul alig olvasható valami Kochtól vagy Padgett-től, a legjobb közelítésnek O'Hara és az ő „ezt csinálom, azt csinálom” verstípusa tűnik.⁹ O'Hara híres ciklusa, a *Lunch Poems* onnan kapta címét, hogy a költő többnyire ebédidőben írta verseit, és a versírás körülményei beszűrődtek a szövegekbe is – így a váratlanul asszociatív költői képekkel élő írások is kollokvialisnak, sőt spontánnak hatottak. O'Hara ciklusa egyébként azt az avantgárd programot is megvalósította (amennyire megvalósíthatta), amely a költészetet életté, az életet költészetté tenné. Ezek a jellemzők bizonyos feltételekkel a New York-i iskola másodgenerációjának alkotóival (például Padgett-tel) egyidős Collins költészetére is igazak. De az összművészetiességükben is hasonlítanak. O'Hara, aki képzett zongorista volt, illetve rövid pályafutása végén a MoMA kurátoraként dolgozott, gyakran írt zenéről és képzőművészetről a verseiben, de Vlagyimir Majakovszkij és Borisz Paszternak költészetét is megidézte párszor. Collins verseiben gyakran szól a jazz, olykor múzeumban is járunk, ám nála gyakrabban idéződnek meg közvetve vagy közvetlenül irodalmi életművek vagy alkotások: Szung-kori kínai költészet, Dante, Emily Dickinson, az *Anna Karenina*, Proust, Wisława Szymborska stb.

Hogy miképpen fonódik össze élet és művészeti hagyomány, s az hogyan kerül finoman abszurd-szürrealis megvilágításba, arra talán jó példa a *Japán* című vers: „Ma azzal ütöm el az időt, / hogy egyik kedvenc haikumat olvasom, / néhány szót ismételve, szakadatlanul. // Olyan, mint ugyanazt a tökéletes / kis szőlőszemet enni / újra meg újra. // Miközben a házban sétálok, csak mondogatom, / és hagyom, hogy minden szobában / hulldogáljanak a levegőben a betűi. [...] Az egytonnás templomi / harangról szól, / amin egy lepke alszik, // és valahányszor elmondom, érzem / a lepke kínzó nyomását / a vasharang felületén. // Amikor az ablakban mondom, / a harang a világ,

⁷ A magyar irodalomban ez másként történt, aminek összetett irodalomtörténeti okait részletezni itt nem lehet, de zanzásítva arról van szó, hogy a magyar irodalmi modernség *Nyugat*-központú irodalomtörténeti elbeszélése a mai napig nem kedvez az egyébként a maga korában is ellenszélben kibontakozni próbáló avantgardista irodalom megítélésének. Ebből következik, hogy bizonyos költők értelmezésében – József Attilától Parti Nagy Lajosig és tovább – az avantgárd hagyományelemekkel szemben nagyobb szerepet kap a nyugatos esztétizmus. Emellett pedig az irodalmi kánon esztétikai – de politikától sem mentes – változásainak fejleménye, hogy a rendszerváltás óta eltelt évtizedek érkező írásaiban egyre ritkábban találkozhatunk azokkal az életművekkel – a népi szürrealistákkal: Juhász Ferencsel, Kormos Istvánnal, Nagy Lászlóval; vagy a *Nyugat* harmadnemzedékével: Somlyó Györggyel, Vas Istvánnal, Zelk Zoltánnal; vagy olyan nehezebben besorolható alkotókkal, mint Ladányi Mihály vagy Pinczési Judit –, amelyeken határozottan és történeti folyamatában megfigyelhető lenne az avantgárd hagyományozódása.

⁸ Magyarul megkérdőjelezhető módon *Az iskola Topekában* címmel jelent meg (fordította Pék Zoltán, 21. Század, Bp., 2020), holott a címadás a New York Schoolra játszik rá.

⁹ Vö. Krusovszky Dénes: Versek a hétköznapoknak. Frank O'Hara költészetéről, in: O'Hara: *Töprengések vészhelyzetben* (fordította Gerevich András, Krusovszky Dénes), Magvető, Bp., 2020, 65–76.

/ én pedig az a pihenő lepke vagyok. [...] Később pedig, amikor neked mondom a sötétben, / te vagy a harang, / és én vagyok a nyelv, amely megkongat, // a lepke pedig elszállt a verssorából, / és úgy csapkod az ágyunk fölött, / mint egy zsanér a levegőben” (78.).

*

Collins – az utószó tanúsága szerint – azt mondja magáról, egyetlen témája van: a halál. Ám ezt sem fogadhatjuk el megszorítások nélkül, nem gondolhatjuk, hogy Collinsé tragikus költészet, pedig egy ilyen állítás után könnyű lenne erre asszociálni. Noha a 2008-as *Ballisztika* kötettől kezdve valóban egyre gyakoribb verstéma az elmúlás, a Collins-líra nagyon is életes. A legtöbb vers egy olyan – foglalkozása szerint költő – lírai szubjektum életéről szól, aki nagyon is tudatában van az élet végességének, a halált éppúgy az élet organikus részének tekinti, mint a költészetet, sőt, Arisztotelésszel szólva a halálban, akárcsak a költészetben, az élet színművének katartikus beteljesülését látja. „Ez az eleje. / Szinte bármi megtörténhet. [...] Ez az első rész, / amelyben a kerek elkezdenek forogni, / amelyben a lift emelkedni kezd, / mielőtt az ajtók szétszarnának. / Ez a közepe. / A dolgoknak volt idejük bonyolódni [...] Ez a ragacos rész, amelyben besűrűsödik a sztori, / amelyben a cselekmény hirtelen visszafordul, / vagy botrányos irányt vesz. [...] Ez pedig itt a vége, / az autó lesodródik az útról, / a folyó elveszíti a nevét egy óceánban [...] Ez a vége, Arisztotelész szerint, / amire mindannyian vártunk. / Ahova minden kifut, / a végállomás, amiről muszáj képzelegnünk, / fénycsík az égen, / szögre akasztott kalap, a menedékház körül hulló levelek” (*Arisztotelész*, 93.).

*

Mi a szexepilje Collins költészetének? Számomra elsősorban az, hogy a költészeletről ír verseket. Hogy ez miért izgalmas vállalkozás, arra például Ben Lerner *A költészet utálat* című esszéjében találhatunk választ. Lerner kölcsönvesz egy fontos fogalompat Allen Grossmantól, s megkülönbözteti a *virtuális* és az *aktuális* költeményt. Előbbi a nagybetűs Költészet, az az *igazi*, ideális Költemény, amely az ihlet/ötlet határmezsgyéjén fogan meg, utóbbi pedig az a *tényleges* költemény, amit végül a költőnek sikerül papírra vetnie. A kettő között jelentős különbség, járulékos veszteség van: az aktuális költemény legfeljebb csak emlékeztetni tud a virtuálisra, a nyelvvé váló költemény nem képes egészében demonstrálni az eredeti gondolat erejét. Ugyanakkor – szól Lerner érdekes gondolatmenete – a költészeletről szóló írások (a vád- és védőbeszéd: Platón, Philip Sidney, Shelley stb.; vagy az avantgárd kiáltványok) maguk is afféle virtuális költemények: lehetővé teszik „a költészet erényeinek ábrázolását anélkül, hogy olyan verseket kellene írnod, amelyek behódolnak a keserű aktualitásnak”.¹⁰ Hozzáteszem: jó esetben hasonlóan működhet egy kritika is, melyben egyfelől mérceként megfogalmazódik a költészet ideálja, másfelől az értekezés prózai nyelvén körülírhatóvá válik a költemények virtuális síkja. Collins ezen csavar egyet, hiszen a líra műnemében értekeznek – nemegyszer önironikusan vagy kritikus szarkazmussal – a költészeletről. „Amikor megláttam a nagy zársebességgel készült fényképet, / amin egy puskagolyó épp átfúródik egy könyvön / – a sebességtől a lapok valósággal felrobbannak –, // elfeledkeztem a fotográfia összes csodájáról, / és csak az járt a fejemben, hogy a fényképész / milyen könyvet választhatott a felvételhez. [...] később, már félálomban / rájöttem, hogy a kivégzett könyv / egy friss verseskötet, amelynek // szerzőjéért nem rajongok: / a golyó bizonyára csekély / ellenállásba ütközött, amikor átment az írásain, // nyolcszázötven mé-

¹⁰ Ben Lerner: *A költészet utálat* (fordította Mohácsi Balázs), *Forrás*, 2019/7-8, 126–160., 133.

ter per szekundummal, / át a gyermekkoráról / meg a világ sivárságáról szóló versein, // aztán keresztül a szerző fényképén, / szakállán, kerek szemüvegén / és azon a sajátos költőkalapon, amit úgy imád” (*Ballisztika*, 192.).

*

Záró megjegyzésként: sokak számára jelenthet felvillanyozó olvasmányélményt Collins kötete. Ugyanakkor el tudom képzelni, hogy aki évek óta követte Kórizs fordításait, vagy akár eredetiben is elolvasott párat a szerző verseiből, a kötetet végigolvasva azt tapasztalhatja, kettesével-hármasával jobban működtek ezek a versek a folyóiratok oldalain, s egészében túlságosan egyöntetűnek tetszik ez a költészet. A 143 vers végére érve azt éreztem, nem tudtam meg többet, mint ha egy szigorúbb, 30-40 darabos válogatást olvastam volna. És az is megfontolandó, amit Balajthy Ágnes jelez kritikája végén: „Collins önéletrajzi utalásokkal telített versei egy fehér, akadémiai közegben dolgozó férfi portréját rajzolják ki, akinek nincsenek különösebb traumái, identitásproblémái, és teljességgel kerüli a politizáló kérdésfelvetéseket. A költemények visszatérő motívumaiban – nyugodt reggelik, hólapátolások, biciklizések, a dolgozószobában való olvasgatás-töprengés – egy már-már idilli életforma körvonalai sejlének fel. »Mi a semmittevésről foglalkozunk« – fogalmazódik meg egy újabb, önironikus-önlefokozó, ars poetica-jellegű vallomás *A költészetben*, de hát, tehetnénk hozzá, a semmittevés valójában elég nagy kiváltság.” Valóban, mit is vi-
gyen magával az olvasó útravalóul a könyv olvasása után? – teszem fel a kérdést annak tudatában, hogy rólam (és talán a generációmról) is árulkodik a tény: a l’art pour l’art-nál többet várnék. De úgy tűnik, az idén nyolcvanéves költő mintegy ötvenéves életművébe először és utoljára komolyan akkor szűrődött be a közélet, amikor 2002-ben mint az éppen regnáló koszorús költőt *felkérték*, hogy írjon verset a szeptember 11-i terrortámadás áldozatainak emlékére – ez a híres vers, a *The Names* (‘A nevek’) egyébként nem szerepel a válogatásban, szerintem joggal, fölösleges lett volna megszólaltatni magyarul a névsor-olvasásra épülő, sok mozzanatában klisés alkalmi költeményt.

Persze mindezzel együtt is örülök, hogy a Collins-kötet megjelent. Ám azt sajnálom, hogy a kiadvány valószínűleg a szabályt erősítő kivétel, s nem nagyon számíthatunk arra, hogy a Jelenkor Kiadó a Csordás Gábor-féle hagyományhoz híuen ismét beszálljon a világ-líra-fordítás adósságainak törlesztésébe.